

ИЗВЕСТИЯ
НА
ВАРНЕНСКОТО АРХЕОЛОГИЧЕСКО
ДРУЖЕСТВО
КНИГА XII

BULLETIN
DE LA SOCIÉTÉ ARCHÉOLOGIQUE
À VARNA
TOME XII

1961

ДЪРЖАВНО ИЗДАТЕЛСТВО — ВАРНА

КЪМ ВЪПРОСА ЗА ДАТИРАНЕТО НА НАКОЛНИТЕ СЕЛИЩА ВЪВ ВАРНЕНСКОТО ЕЗЕРО

АРА МАРГОС

Наколни селища са открити на много места в Европа и най-вече в езерата на Швейцария.¹ Такива селища са открити и на Балканския полуостров в Рипач (Босна),² Преспанското и Охридското езеро³. Херодот пише, че тракийското племе пеони е обитавало наколни жилища в езерото Прасида (днес Бутково — Гърция).⁴ Наколни селища са съществували по всяка вероятност и в други езера и реки на Балканския полуостров.

Сведенията за праисторическите наколни селища в България са все още оскъдни, въпреки че изминаха четиридесет години от откриването на първото наколно селище у нас при с. Страшимирово.

Трябва да отбележим, че първи, които допуснаха съществуването на наколни селища в България и по-специално във Варненското езеро, бяха Хермин и Карел Шкорпил. Още през 1907 г. те писаха, че „тракийското племе кробизи, което обитавало преди Р. Хр. Варненския край, построявало надводни (колови) постройки в езерото“⁵. На братя Шкорпил се дължат и първите сведения за най-рано откритото в България наколно селище при с. Страшимирово.⁶

Наколното селище при Страшимирово бе открито случайно през 1921 г. при прокопаването на канала между Варненското и Белославското (Гебедженското) езеро (обр. 1). През 1958 г. се откриха следите на друго наколно селище, също във Варненското езеро, при с. Езерово⁷ (обр. 2), а през 1960 г. — край Варна в м. „Максуда — Божков чаир“ и пред завод „В. Коларов“⁸. Явно бе, че наколното селище при Страшимирово не е единственото във Варненското езеро и че в него е имало и други такива селища. Това се потвърди от новотритите следи от наколни селища. Можем да допуснем с голяма вероятност, че във Варненското езеро са съществували и други наколни селища и в бъдеще ще се открият техните останки.

Първите две наколни селища във Варненското езеро се откриха в западната му част, известна под името „Боаза“. Другите две наколни селища се откриха в източната част на езерото (обр. 3).

¹ Виж Otto Tschumi — *Urgeschichte der Schweiz* и приложената библиография, стр. 724—727.

² V. Radimsky — *Prehistorička sojenica kod Ripča u Bosni*. Glasnik Zemaljskog museja u Bosni i Hercegovini, 1895, III, стр. 309—335 и IV, стр. 483—524.

³ Н. Мушмов — Наколни жилища в Охридското езеро при град Струга. Сп. „Македонски преглед“, год. I (1925 г.), кн. 5—6, стр. 17—22.

⁴ Извори за старата история и география на Тракия и Македония, т. I, София 1949 г., стр. 25.

⁵ Х. и К. Шкорпил — II годишен отчет на Варненското археологическо д-во за 1907 г., стр. 31.

⁶ Х. и К. Шкорпил — Околностите на Варна. ИВАД VII, 1921 г., с. 79; Шкорпил — Какво може да се види във Варненския музей, Варна, 1922 г., стр. 25. За това наколно селище виж също: Р. Попов — Култура и живот на предисторическия човек в България, ч. I — Каменна епоха, София, 1928 г., стр. 28—29; — Наколни селища. Сп. „Морски сговор“, год. VI (1929 г.), бр. 10; В. Миков — Предисторически селища и находки в България, София, 1933 г., стр. 110; В. Миков — Следи от наколни селища при с. Страшимирово. ИАИ XVII, стр. 215—218; В. Миков, Г. Георгиев и Н. Джамбазов — Бит и култура на докласовото и ранно класовото общество в България. София, 1952 г., стр. 12; Г. Георгиев — Из живота и културата на първите земеделско-скотовъдни племена в България; сборник „Археологически открития в България“. София 1957 г., стр. 39; Ара Маргос — Праисторическите наколни селища във Варненското езеро. Сп. „Природа и знание“ г. XIII (1960 г.), кн. 5, стр. 15—18.

⁷ Г. Тончева и А. Маргос — Праисторическото наколно селище при с. Езерово, Варненско. Сп. „Археология“, год. I (1959 г.), кн. 1—2, стр. 96—99.

⁸ Ара Маргос — Открити следи от нови наколни селища във Варненското езеро, ИВАД XII, 1961 г. (вж. по-нататък в отдел „Съобщения“).

Обр. 1—Каналът между Варненското и Белославското (Гебедженското) езеро, където са открити останките от наколното селище при Страшимирово
Fig. 1—Le canal entre les lacs de Varna et de Beloslav (Gebedje) où on a découvert les trace de la cité lacustre à Strachimirovo

В настоящата статия ще се спрем по-подробно на въпроса, в кой пласт на езерното дъно са открити археологическите материали на откритите досега наколни селища, което ще ни позволи да направим някои по-съществени изводи за датирането им.

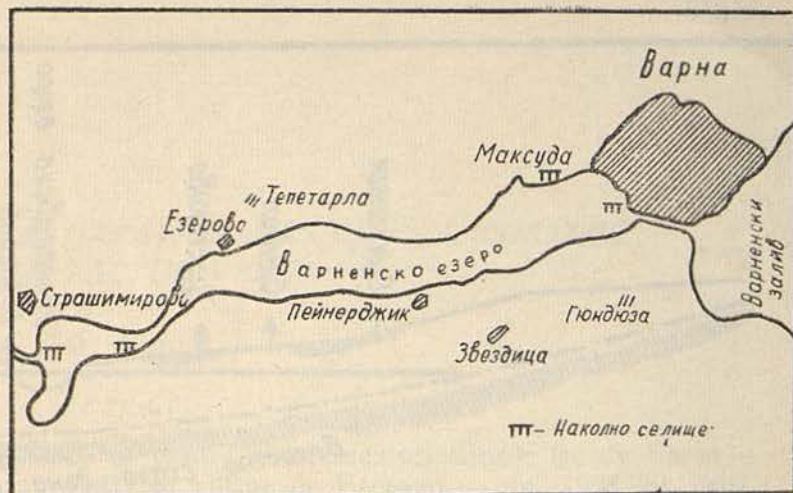
Обр. 2 — Общ изглед на западния край на Варненското езеро — „Боаза“. С кръст е означено мястото на наколното селище при Езерово

Fig. 2 — Vue général du bord occidental du lac de Varna — „Boaza“. Avec une croix est designé la place de la cité lacustre à Ezerovo

При откриването и на четирите наколни селища в езерното дъно можаха да се определят четири пласта; най-горен от съвременни образувания, под него пласт пясък, примесен с черупки от сладководни мекотели, трети пласт — пясък, примесен с черупки от морски мекотели, и най-долен — мергел със сивозелен цвят. Профилът на езерното дъно,

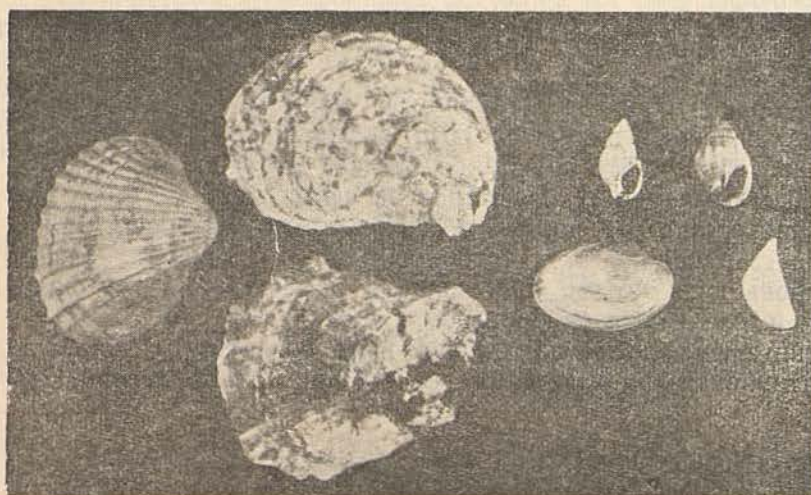
установен от нас, при всички наколни селища е напълно еднакъв и се съвпада с изследванията на инж. Л. Божков⁹.

Находките от наколното селище при Езерово се откриха в третия пласт на езерното дъно.¹⁰ В същия пласт се откриха и новите материали от наколното селище при Страшимирово, извадени от езерното дъно през 1957 г.,¹¹ и тия от наколните селища край Варна.¹² Откриването на археологическите находки в третия пласт, съдържащ черупки от морски мекотели (обр. 4), по безспорен начин доказва, че и четирите наколни селища са съществували, когато тук се е простирал дълбоко владен в сушата морски залив*, образуван от нахлуването на морските води в широката долина на долното течение на р. Провадийска вследствие снижаване на сушата. Л. Божков теоретически доказва, че този морски залив е достигал малко на запад от с. Султанци. Очертавайки старото речно дъно на р. Провадийска, той смята, че трансгресията на морето е стигала до Султанларското блато (обр. 5).¹³

Обр. 3 — Карта на Варненското езеро с разположението на наколните селища

Fig. 3 — Carte du lac de Varna avec la situation du cités lacustres

Обр. 4 — Черупки от морски мекотели в културния пласт

Fig. 4 — Coquilles de mollusques maritimes dans la couche culturelle

От всичко казано дотук следва, че Варненското езеро в днешния си вид се е образувало след съществуването на наколните селища, тъй като пластът, съдържащ черупки от сладководна фауна, лежи над археологическите материали.

Наколните селища при Страшимирово, Езерово и Варна са съществували през енеолита и бронзовата епоха.¹⁴ Тази датировка намира потвърждение и при геологическото обяснение на произхода на Варненското езеро. Я. Петрбок смята, че Варненското и Белославското езеро са се появили през атлантическия литориннен,¹⁵ който съвпада с края на бронзовата епоха. Оформянето на езерата е станало вследствие

образуването на пясъчна коса на устието на съществуващия дотогава дълбок залив от

⁹ Инж. Л. Божков — Бележки за Варненското езеро. ИБГД IV, стр. 144, обр. 3.

¹⁰ Г. Тончева и А. Маргос — цит. ст., стр. 96.

¹¹ Материалите непубликувани.

¹² Ара Маргос — Открити следи от нови наколни селища (Вж. по-нататък в отдел „Съобщения“).

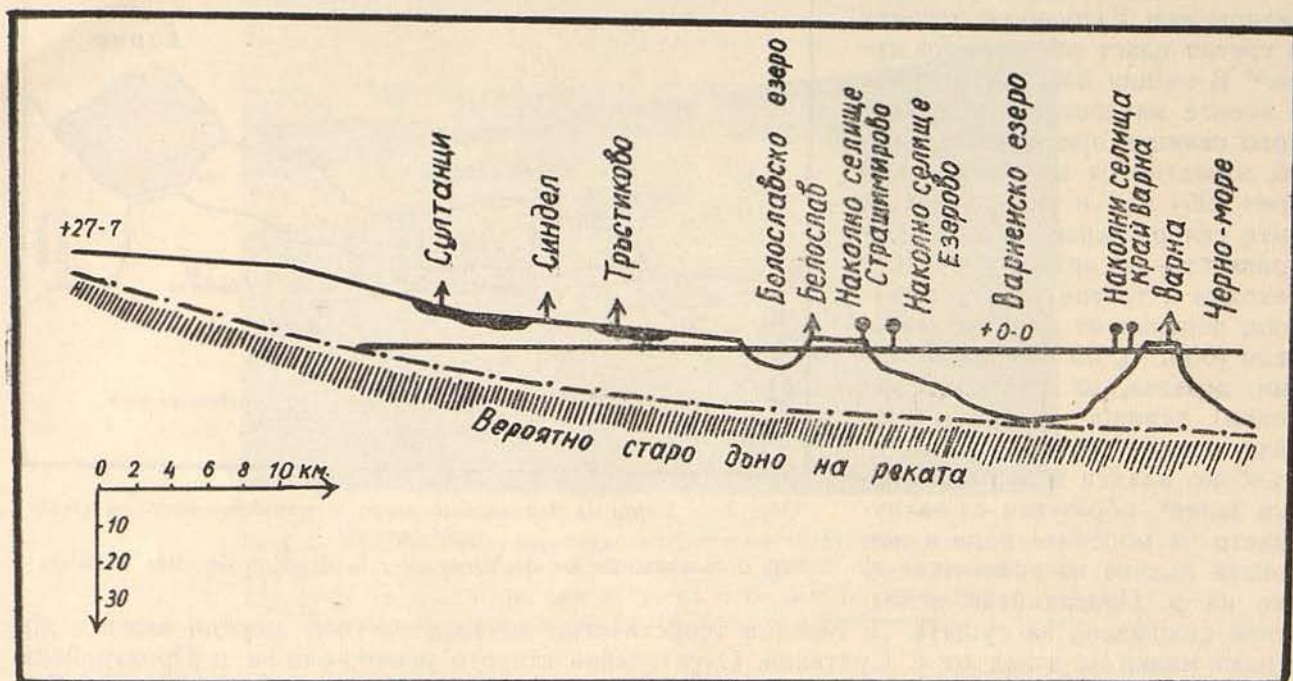
* Особено показателно е наличието на голямо количество *Ostrea taurica* в третия пласт, което морско мекотело може да живее във вода със соленост min 15—17 ‰, каквато е днес солеността във Варненския залив. Понастоящем във Варненското езеро, макар и водите му да имат соленост до 12 ‰, *Ostrea* не живее.

¹³ Инж. Л. Божков — цит. ст., стр. 148.

¹⁴ Ара Маргос — Праисторическите наколни селища във Варненското езеро, стр. 18; Г. Тончева и А. Маргос — цит. ст., стр. 99; Ара Маргос — Открити следи от нови наколни селища.

¹⁵ Ярослав Петрбок — Сладководните мекотели на Варненското и Гебедженското езеро. Трудове на Морската биологическа станция във Варна — отпечатък. София, 1948 г., стр. 73.

огромно количество пясък, довлечен от крайбрежните морски течения и морския прибой.¹⁶

Обр. 5 — Вероятна трансгресия на Черно море в долината на река Провадийска (по инж. Л. Божков)

Fig. 5 — Transgrégation probable de la mer Noire dans le vallée de la rivière Proviška (d'après inj. L. Bojkov)

Твърде оригинален е начинът, по който братя Шкорпил са изчислили в течение на колко години е образувана тази пясъчна коса, отделяща днес Варненското езеро от Черно море. Така нареченият „Аспарухов вал“, който се намира на тази пясъчна ивица, днес е на 600 м от брега на морето, а първоначално се е намирал на самия морски бряг, тъй като е служил за отбраната на крайбрежието от морски десант. Според Шкорпил 600 м пясък е насипан в продължение на 1240 години, т. е. по половин метър годишно. Оттук следва, че тази пясъчна ивица, широка днес 1,5 км, е насипана в продължение на около 3000 години,¹⁷ или към 1000 г. пр. н. е. — края на бронзовата епоха.

По такъв начин археологическите и геологическите данни напълно съвпадат, което от своя страна идва в подкрепа на датировката на наколните селища при Страшимирово, Езеро и Варна.

¹⁶ Я. Петрбок — пак там, стр. 73; също инж. Л. Божков — цит. ст., стр. 155.

¹⁷ Х. и К. Шкорпил — Околястите на Варна. ИВАД VII, 1921 г., стр. 48.

DE LA QUESTION DE LA DATATION DES CITÉS LACUSTRES DANS LE LAC DE VARNA

Ara Margos

RÉSUMÉ

Jusqu'à présent on connaissait l'existence de quatre cités lacustres dans le lac de Varna — au village de Strachimirovo, découverte en 1921, au village de Ezérovovo — en 1958 et deux, aux confins de la ville de Varna — en 1960.

Au cours de la découverte des restes de ces cités lacustres, l'auteur a remarqué l'existence de quatre couches distinctes, au fond du lac: la couche supérieure, de formation contemporaine; sous elle, une couche constituée de sable mélangé à des coquilles de mollusques d'eau douce (*Unio tumidus*, *Anodonta* sp. etc.); la troisième couche constituée de sable mélangé à des coquilles de mollusques maritimes (*Mytilaster monterosatoi* (Dautz), *Ostrea taurica*, *Cardium edule* L., *Hydrobia ventrosa*, *Rissoa venusta* Phill.) et enfin la quatrième couche inférieure — marneuse.

Les matériaux archéologiques de toutes les cités lacustres du lac de Varna ont été découverts dans la troisième couche du fond du lac. Ceci prouve que ces cités lacustres ont existé avant la formation du lac de Varna, quand sur son emplacement actuel s'étendait un golfe maritime profondément avancé dans la terre formé par l'envahissement des eaux de la mer Noire dans la large vallée du cours inférieur de la rivière Provadiiska, par suite de l'abaissement des terres. Ceci donne la possibilité à l'auteur de faire des conclusions importantes sur la question de dater les cités lacustres du lac de Varna.

En tenant compte des matériaux archéologiques découverts dans les restes de ces cités lacustres, on peut dater ces dernières de l'époque énéolithique et du début de l'époque de bronze. D'autre part, il est établi, que le lac de Varna est formé pendant l'atlantique lithorinienne, qui coïncide avec la fin de l'époque de bronze.

De cette façon, les données archéologiques et géologiques coïncident entièrement, ce qui corrobore cette manière de dater les cités lacustres de Strachimirovo, Ezérovovo et de Varna.